

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1978

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ
ΚΑΙ Η ΕΝΟΤΗΣ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηῶν, κατὰ τὰ καθιερωμένα, ἀφιερώνει τὴ σημερινή συνεδρία τῆς στὸν πανηγυρισμὸ τῆς ἐπετείου τῆς 25ης Μαρτίου 1821.

Οἱ ἑορτασμοὶ τῶν ἱστορικῶν ἐπετείων ὑπενθυμίζουν στὸ ἔθνος τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ παρελθόντος. Ἀλλά, διὰ νὰ εἶναι ὠφέλιμοι, πρέπει νὰ προβάλλουν τὸ νόημα τῶν μεγάλων γεγονότων καὶ νὰ ἀντλοῦν διδάγματα γιὰ τὸ μέλλον. Γιατὶ ἡ ἱστορία, καθὼς τὴν ἔχουν ὀρίσει, εἶναι «μία συνεχῆς πορεία, ἡ ὁποία στηρίζεται στὸ παρελθόν, χαράσσεται στὸ παρὸν καὶ προσβλέπει στὸ μέλλον». Γιὰ νὰ ἐκπληρῶνει ὁμως αὐτὴ τὴ λειτουργία τῆς ἡ ἱστορία, πρέπει νὰ ἔχει ὀρθὴ ἐπίγνωση τοῦ παρελθόντος, διότι τότε μόνον ἡμπορεῖ νὰ ἐπιστρατεύει τὶς ἠθικὰς δυνάμεις τῶν λαῶν γιὰ ἓνα καλύτερο μέλλον. Οἱ πανηγυρισμοὶ λοιπόν, ἐὰν θέλουμε νὰ εἶναι ὠφέλιμοι, πρέπει νὰ μὴ εἶναι ἀπλὰ ὑμνολόγια καὶ διθύραμβοι τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ νὰ βλέπουν, μὲ τρόπο, θὰ ἔλεγε κανεὶς στερεοσκοπικό, καὶ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τὰ ἀντιφατικά, τὰ ὁποῖα, κατὰ τρόπον ἀναπόφευκτον, ὑπάρχουν στὰ μεγάλα ἱστορικά ἔργα.

Ἐπαινίσσομαι, καθὼς ἴσως θὰ ἐννοήσατε, ὡς ἀντιφατικά σημεῖα στὸν Ἀγῶνα τοῦ 21, ἐκεῖνες ἀκριβῶς τὶς ἐκδηλώσεις τῶν γνωστῶν ἐλαττωμάτων τῆς φυλῆς μας, ποὺ ἀπαντῶνται ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαϊό-

τητα. Ἰδίως : φιλοπρωτία, πείσμα, διχόνοια, ἀδυναμία θυσίας τοῦ ἔγωισμοῦ, ἀκόμη καὶ στίς πιὸ κρίσιμες στιγμὲς τοῦ Ἀγῶνος. Καεὶς δὲν ἀγνοεῖ ὅτι ἐκδηλώσεις αὐτῶν τῶν ἀδυναμιῶν ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους ἐκείνους ἄνδρες, στοὺς ὁποίους ὀφείλουμε τὴν ἐλευθερία μας, ἀδυναμιῶν ποὺ βεβαίως ἦταν πρόσκαιρες, ὅμως ἐκινδύνευσαν νὰ ὀδηγήσουν στὸ χεῖλος τοῦ κρημοῦ τῆ μεγαλειώδη προσπάθεια τοῦ Γένους καὶ παρ' ὀλίγο νὰ διακυβεύσουν τραγικὰ καὶ τίς ὑπέρτατες θυσίες, στίς ὁποῖες τὸ Γένος εἶχεν ὑποβληθεῖ γιὰ ν' ἀποκτήσει τὴν ἐλευθερία του.

Καὶ ἐὰν ὑπαινίσσομαι αὐτὲς τίς ἐκδηλώσεις, εἶναι ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὰ περιστατικὰ ἐκεῖνα, εἶναι φυσικὸ νὰ ἐπισύρουν τὴν προσοχή μας, κατὰ τρόπο πολὺ ἐντονώτερο, σήμερα, ὅποτε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη περίσταση, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐθνικὴ μας ἐνότης.

Ἀλλὰ βεβαίως, τὰ περιστατικὰ αὐτὰ ποὺ ἐσημειώθησαν κατὰ τὸν Ἀγῶνα, δὲν εἶναι ὅπωςδῆποτε θέμα πρόσφορο γιὰ μία ὁμιλία πανηγυρικὴ.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξέλεξα ὡς θέμα τῆς σημερινῆς ὁμιλίας μου μία ἱστορικὴ φυσιογνωμία, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἄρνηση τῆς διχονοίας. Πραγματικά, ἡ μορφή τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου συμβολίζει τὴ μετριοπάθεια, τὴν κατανόηση, τὸ συμβιβασμὸ μὲ τοὺς διαφωνοῦντας, τὴ θυσία τοῦ προσωπικοῦ χάριν τοῦ γενικοῦ. Εἶναι ἴσως ὁ μόνος, ποὺ ἐνῶ ἔγινε θῦμα τῆς διχονοίας καὶ τῶν παθῶν, ἐν τούτοις δὲν ἐμνησικάκησε, ἀλλὰ ἔμεινε σταθερὸς καὶ μὲ ἀνεξάντλητη ὑπομονή, πιστὸς στὴν ὑπηρεσία τοῦ γενικοῦ συμφέροντος καὶ στὴν ἰδέα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος.

* * *

Τὰ πάθη λοιπὸν ἐμαίνοντο τότε στὴν πολυπαθῆ Πελοπόννησο. Ὁ διχασμὸς ἦταν βαθύς. Τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ τοῦ διχασμοῦ ἦταν α) ὅτι ἦταν πρόσκαιρος καὶ παροδικός, καὶ παρήρηχτο εὐθὺς ὡς ἐπικρατοῦσε ἡ νηφαλιότης, καὶ β) ὅσον καιρὸ διαρκοῦσαν, οἱ ἀντιθέσεις δὲν περιορίζοντο σὲ διαφωνίες πολιτικὲς ἢ στρατηγικὲς, ἀλλὰ μετεβάλλοντο σὲ ἀληθινὴ προσωπικὴ ἐχθρότητα καὶ ἔφθαναν

μέχρι σημείου, ὥστε οὔτε τὰ ἀνώτατα δημόσια λειτουργήματα νὰ μὴ ἐμπνέουν σεβασμὸ στοὺς ἀντιπάλους. Ἔχει διασωθεῖ τὸ ἐπιγραμματικὸ μήνυμα τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, πὸν ἐκπροσωποῦσε τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Μοριᾶ, πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο, πὸν ἦταν τὸ σύμβολο τῶν Ἑλλήνων πὸν εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν:

«Κοίτα, τοῦ παρήγγειλε, κοίτα νὰ μὴν κάτσεις στὴν Προεδρία, γιὰτὶ ἔρχομαι καὶ σὲ ρίχνω κάτω, μὲ τὴ βελάδα σου, πὸν μᾶς ἤρθες»¹.

Ἡ βελάδα ἦταν τὸ σύμβολο τῶν Φαναριωτῶν, πὸν δὲν φοροῦσαν φουστανέλλα οὔτε ἄρματα.

Καὶ ὁ Ὑδραῖος Γεώργιος Κουντουριώτης εἶχε δημιουργήσει ἓνα νέο ὄρο γιὰ νὰ κατονομάζει μὲ περιφρόνηση τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους, τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς ὀπαδοὺς των.

«Πρέπει» ἐδήλωνε, «νὰ ἐξοντωθοῦν διὰ παντός, οἱ Ὑψηλαντοκολοκοτρωνισταί»²!

Ἡ νέα αὐτὴ λέξη, ὁ ὄρος αὐτός, «Ὑψηλαντοκολοκοτρωνισταί», λέξη ἄχαρη καὶ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ πολυσύλλαβες πὸν ἔχουν ἀκουσθεῖ στὴν ἐλληνική, φανέρωνε ὄχι μόνον περιφρόνηση, ἀλλὰ καὶ ἐχθρότητα καὶ μῖσος πραγματικὰ ἀδιανόητο καὶ ἀπαράδεκτο μεταξὺ Ἑλλήνων.

Σ' αὐτὴ τὴ φοβερὴ ἀντίθεση τῶν παθῶν, ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ὑψηλάντου μένει ὀρθία, ἀμέτοχη, μὲ ἀκλόνητη πίστη στὸν κοινὸ ἀγώνα καὶ σταθερότητα στὴν ἀποστολὴ του, παρὰ τοὺς προσωπικοὺς κλυδωνισμούς, πὸν εἶχε ὑποφέρει.

Ἐφθασε στὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰούνιο τοῦ 1821, καὶ ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τὸ λαόν, ἐνῶ κανόνια καὶ τουφέκια τὸν χαιρετοῦσαν. Φοροῦσε τὴ μαύρη καὶ ἀπλὴ στολὴ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Ἐφερε χρήματα μαζί του. Εἶχε προσφέρει καὶ ἡ μητέρα του ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ της περιουσία. «Ἡ κάσα ἦταν βαρειά», γράφουν οἱ ἱστορικοί, «ἄνθρωποι πολλοί, μετὰ κόπου μετεκόμιζον αὐτὴν ἐπὶ τῶν ὤμων». Ὁ Λαὸς ἐπι-

1. Φωτιάδης, Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 21, τ. II, σ. 318.

2. Φωτιάδης, ο. cit., II, σ. 308.

θύριζε, μὲ θαυμαστικά ἐπιφωνήματα: «Μωρὲ βιός! Μωρὲ βιός!»¹ Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμπόδισε τὸν Κανέλλο Δεληγιάννη νὰ γράφει κατόπιν στ' Ἀπομνημονεύματά του, ὅτι ὁ Ὑψηλάντης «ἦλθε γυμνός, ἄνευ χρημάτων, ἀκολουθούμενος ἀπὸ μερικοὺς ἀπάτριδας, φερειόικους καὶ τυχοδιώκτας».

Ἡ ἱστορία τῶν ἀξιωματῶν ποὺ παρεχωροῦντο στὸν Ὑψηλάντη γιὰ ν' ἀφαιρεθοῦν κατόπιν, ἀποτελεῖ μία ἀληθινὴ περιπέτεια, γεμάτη μεταπτώσεις καὶ πικρίες. Ἡ ἀντίθεση τῶν προκρίτων πρὸς τὸν Ὑψηλάντη ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ διατυπώνονται καὶ προτάσεις ἀκόμη καὶ γιὰ ἐξορία του ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας.

Ἀλλὰ καθ' ὅλη αὐτὴ τὴν περιπέτεια, ὁ Ὑψηλάντης διετήρησε τὴ γαλήνη ἑνὸς ἀληθινοῦ ἄρχοντα. Ἦλθε ὡς «πατριώτης καὶ ἀδελφός», ὑπογραφόμενος μὲ αὐτοὺς τοὺς τίτλους, καὶ ἀποφεύγων τὸν τίτλο «πρίγκηψ», τὸν ὁποῖον ἐδικαιοῦτο (ἐνῶ ἄλλοι, λέγουν οἱ ἱστορικοί, ἐχρησιμοποιοῦν τὸν τίτλο πρίγκηψ, χωρὶς νὰ τὸν ἔχουν πραγματικά, — ὑπονοοῦν δὲ τοὺς Μαυροκορδάτο, Καρατζᾶν κ. ἄ.)². Ὑπέστη ταπεινώσεις, καὶ ἐσυκοφαντήθη χωρὶς ἔλεος. Ἐζήτησε νὰ παρουσιασθεῖ στὴ Συνέλευση τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1823: «νὰ παρρησιάσω», ἔλεγε στὴν ἀναφορά του, «τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴν ἀθωότητά μου, διὰ νὰ παύσουν αἱ διαβολαί. . . καὶ νὰ καταργηθῶσιν ἀκολούθως τὰ πάθη καὶ αἱ διχόνοιαι»³. Καμμίαν ἀπάντηση δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴν Συνέλευση.

Τὸ 1824 ἀνέλαβε τὴν προσπάθεια νὰ μεσολαβήσει μεταξὺ τῶν διαμαχομένων. Γράφει στὸν Κουντουριώτη: «Βλέπων τὸν μέγιστον κίνδυνον τῆς πατρίδος ἐκ τῆς διαιρέσεως τῶν δύο Σωμάτων, ἀπεφάσισα νὰ μεσολαβήσω συμβιβαστής, στοχαζόμενος ὅτι ἐκ μόνης τῆς ἀγάπης καὶ ὁμοιοίας δύνανται νὰ διευθετηθῶσι τὰ πράγματα. . . Πλὴν

1. Διαμάντη, Ὑψηλάνται, σ. 56-57.

2. Διαμάντη, Ὑψηλάνται, σ. 64. Φωτιάδης, ὁ. π., τ. II, σ. 124.

3. Φωτιάδης, ο. σ., τ. II, σ. 305.

ἄς ὄφονται οἱ αἴτιοι, οἱ ὁποῖοι δι' ἀτομικὰ πάθη των θυσιάζουσι ἀσπλάγχνως τὰ ἔθνικὰ συμφέροντα . . . »¹

Χρειάζεται μεγάλη δύναμη θελήσεως καὶ μεγάλη εἰλικρίνεια καὶ πίστη, γιὰ νὰ ἐκτελεῖς τὰ καθήκοντά σου μὲ τὴν ἴδια εὐσυνειδησία, εἴτε σοῦ ἀναθέτουσι ὑψίστα ἀξιώματα τοῦ Κράτους, εἴτε σοῦ ἐμπιστεύονται μιὰ δευτερεύουσα λειτουργία, πὺν ἴσως τὴν θεωρεῖς κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀξία σου καὶ τὴν ἰκανότητά σου.

Ὁ Ὑψηλάντης ἔδειξε αὐτὴν τὴν δύναμιν μὲ τρόπον σταθερὸν καὶ ἀδιατάρακτον. Εἶχεν ἐξαντλήσει σ' αὐτὴν τὴν προσπάθειαν ὅχι μόνον τὰ ἀποθέματα τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς αὐτοθυσίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔσχατον ἀπόθεμα τῆς προσωπικῆς του παρουσίας.

Στὸ γενικὸν ἔρανον, πὺν ἔγινε γιὰ τὸν ἀγῶνα, ἀφοῦ δὲν εἶχε πιά διόλου χρήματα νὰ δώσει, ἔδωσε, γράφουσι τὰ χρονικά, τὰ χρυσὰ ἄρματα του². Ἴσως ἔδωσε καὶ τὸ ὀλόχρυσον ξίφος πὺν ἓνας Σουλτᾶνος εἶχε χαρίσει στὸν ἠγεμόνα πατέρα του. Ὁ Φιλήμων γράφει ὅτι μοιραῖο ἦταν νὰ χρησιμοποιηθῆι τὴν ἀπὸ τὸ Σουλτανικὸν δῶρον ἐναντίον τῶν δωρητῶν του³.

Ἐδῶ θὰ σημειώσω κάτι πὺν ἀναφέρουσι ὀρισμένοι ἱστορικοί. Στὸν ἴδιον αὐτὸν ἔρανον γιὰ τὴν ἐνοπλὴν δυνάμειν, εἶχε συνεισφέρει καὶ μιὰ πολὺν πτωχὴν χωρικὴν μερικὰ πενιχρὰ κέρματα. «Αὐτὰ ἔχω, αὐτὰ δίνω», εἶπε. Τὴν χωρικὴν αὐτὴν τὴν ἀποκαλοῦσαν στὸ χωριὸν τῆς, ἔνεκα ἀκριβῶς τῆς ἐσχάτης πενίας τῆς, Ψωροκώσταινα. Ὡστε τὸ παρονόμιον αὐτὸ — Ψωροκώσταινα — πὺν τόσο ἔχει χρησιμοποιηθῆι ἀπὸ τότε, ἔχει καταγωγὴν εὐγενῆ — δηλαδὴ μιὰ πράξιν ἀπὸ αὐτῆς, πὺν ἀδιάκοπα συναντοῦμε στὰ χρονικά τῶν Ἑλλήνων . . .⁴

* * *

1. Φωτιάδης, τ. II, σ. 305.

2. Φωτιάδης, τ. III, σ. 254.

3. Φιλήμων, τ. Γ', 461. Διαμάντης, Ὑψηλάνται, σ. 57.

4. Φωτιάδης, τ. III, σ. 254.

Δὲν ἦταν ὁ Ὑψηλάντης στρατάρχης τοῦ τύπου Καραϊσκάκη, οὔτε φυσιογνωμία μὲ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ Κολοκοτρώνη. Εἶχεν ὁμως τὶς ἡγετικές ἐκεῖνες ἀρετές, πὸν εἶναι ἀπαραίτητες σὲ μιὰ ὑπέρτατη ὁμαδική προσπάθεια, καὶ συνετέλεσε σημαντικὰ στὴν ἐπιτυχή ἔκβαση τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος.

Στὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη δὲν ἦταν ἀρχηγός. Ὅμως μὲ τὸν γνωστὸ θαρραλέο ἐλιγμό του ἀπὸ τὸν Ἅγιο Σώστη, συνετέλεσε στὴ νίκη. Καὶ ἡ νίκη ἴσως δὲν θὰ ἦταν τόσο περιφανής, χωρὶς αὐτὴ τὴν στρατηγικὴ ἐνέργεια τοῦ Ὑψηλάντη.

Δεύτερη φορά, τὸ 1825, ἔσωσε τὸ Ναύπλιο ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἰμβραήμ¹, μὲ τὴν ἥρωικὴ ἀντίστασή του στοὺς Μύλους, μαζὶ μὲ τὸν Μακρογιάννη. Ὁ Γάλλος ναύαρχος Δεριγνὸ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπεβίβασθη γιὰ νὰ συμβουλευθεῖ τοὺς Ἕλληνας, καὶ νὰ τονίσει τὸ ἄσκοπο τῆς ἀντιστάσεως. Ὁ Μακρογιάννης ἐξιστορεῖ μὲ τὸ γραφικὸ του ὕφος, τὴ συνδιάλεξη :

«— Τί κάνετε ἐδῶ ; εἶπε ὁ ναύαρχος. Ἔτσι θὰ πολεμήσετε τὸν Ἰμβραήμ ; Εἶναι ἀδύνατες αὐτὲς οἱ θέσεις !

— Εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσεις, εἶπε ὁ Μακρογιάννης, εἶναι ὁμως δυνατὸς ὁ Θεὸς πὸν μᾶς προστατεύει, καὶ θὰ δείξωμεν τὴν τύχη μας σ' αὐτὲς τὶς θέσεις τὶς ἀδύνατες. Κι' ἂν εἴμαστε ὀλίγοι εἰς τὸ πλῆθος τοῦ Μπραΐμη, παρηγοριόμαστε μ' ἕναν τρόπον, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ἔχει τοὺς Ἕλληνας πάντοτε ὀλίγους. Ὅτι ἀρχὴ καὶ τέλος, παλαιόθεν καὶ ὡς τώρα, ὅλα τὰ θεριά πολεμοῦν νὰ μᾶς φᾶνε καὶ δὲν μποροῦνε τρῶνε ἀπὸ μᾶς, καὶ μένει καὶ μαγιά. Καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νὰ πεθάνουν· κι' ὅταν κάνουν αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν, λίγες φορὲς χάνουν καὶ πολλὰς κερδαίνουν. Λοιπὸν ἡ θέσις ὅπου εἴμαστε σήμερα ἐδῶ εἶναι τοιαύτη· Καὶ θὰ ἰδοῦμεν τὴν τύχη μας ἐμεῖς οἱ ἀδύνατοι μὲ τοὺς δυνατούς».

Σ' αὐτὴ τὴν τόσο μακροσκελῆ ἔκθεσι τοῦ Μακρογιάννη, ὁ Γάλλος ναύαρχος ἀπάντησε μονολεκτικὰ :

1. Μακρογιάννη, Β', ἔκδ. Ι. Βλαχογιάννη, 1907, σ. 169 - 170.

— *Très bien!* καὶ ἀνεχώρησε ὁ ναύαρχος γράφει ὁ Μακρογιάννης¹.
 Αὐτὸ τὸ εἰρωνικὸ «*très bien*» τοῦ Γάλλου ναύαρχου ἐσήμαινε
 περίπου :

— «² Αφοῦ δὲν ἀκοῦτε τὴ λογική, σεῖς οἱ Ἕλληνες, καὶ θέλετε νὰ
 θυσιασθεῖτε, ἄς θυσιασθεῖτε!»

Φαίνεται, ἀπὸ ὀρισμένες μαρτυρίες, ὅτι στὴν ἱστορική αὐτὴ συνο-
 μιλία ἦταν παρὼν καὶ ὁ Ὑψηλάντης. Ἡ ἰδική του ἀπάντηση ἦταν
 λακωνική καὶ εἶχε τὸ ἰδικό του προσωπικὸ ὕφος : «Μάλιστα, εἶπε,
 θ' ἀποθάνωμεν ἅπαξ!» — φράση, ἣ ὁποία ἤμπορεῖ νὰ μεθερμηνευθεῖ
 ὡς ἐξῆς :²

«Μιά ζωὴ χρωστᾶμε, θὰ τὴν θυσιάσουμε γιὰ νὰ τηρήσουμε τὸ
 καθῆκον μας πρὸς τὴν πατρίδα μας».

Καὶ ἐδῶ ἡ νίκη ἦταν μεγάλη καὶ εἶχε συνδυασθεῖ στὴν κοινὴ
 ἀντίληψη μὲ τὴν ἀνδρεία τοῦ Ὑψηλάντη. Ὁ Μαυροκορδάτος, ἂν καὶ
 δὲν ἦταν φίλος του, πάντως ἀναφέρει πρῶτον τὸν Ὑψηλάντη ὡς
 πρωτεργάτη τῆς νίκης³. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς
 ἐκείνη, μιὰ καινούργια πόλη εἶχε ἰδρυθεῖ στὴν πολιτεία Μίτσιγκαν
 τῆς Ἀμερικῆς. Καὶ καθὼς ἀναζητοῦσαν, πῶς νὰ τὴν ὀνομάσουν, ἦλθε
 τὸ ἄγγελμα τῆς νίκης τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐβάπτισαν τὴ νέα πόλη
 «Ὑψηλάντη»⁴.

* * *

Θὰ ἤθελα νὰ συμπληρώσω αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις μου, μὲ ἐντο-
 πισμὸ τῆς προσοχῆς μας σὲ μιὰ ἱστορική χειρονομία τοῦ Δημητρίου
 Ὑψηλάντου, πὸν ἤμπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἐκδη-
 λώσεων τοῦ πατριωτισμοῦ του καὶ τῆς βαθυτάτης πίστεώς του στὸν
 ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων.

1. Ε. Πρεβελάκη, Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἱμπραῆμ εἰς Ἀργολίδα, 1950, σ. 55 - 56.

2. Ε. Πρεβελάκη, Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἱμπραῆμ εἰς Ἀργολίδα, 1950, σ. 83
 καὶ 51.

3. Δ. Κοκκίνοῦ, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, τ. 9, σ. 64.

4. Ἑγκυκλ. Λεξικὸν Ἑλλίου, λ. Ὑψηλάντης Δημ., τ. 18ος.

Τὸ συγκλονιστικὸ ἄγγελμα τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1826, εἶχε βυθίσει τὸ ἔθνος σὲ βαθύτατο πένθος, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶχε καταπιόσει¹. Ὑπὸ τὴν ἐπίδραση αὐτῶν τῶν καταθλιπτικῶν ἐντυπώσεων, ἡ Συνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου διέκοψε τὶς συνεδριάσεις της ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο ἕως τὸν Σεπτέμβριο, καὶ διόρισε Ἐπιτροπὴν, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως», τὴν ὁποίαν ἐπεφόρτισε νὰ «φροντίζη περὶ τῶν συντεινόντων εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Ἔθνους ἐξωτερικῶν βοηθημάτων»². Ποῖος ὅμως σκοπὸς ὑπεκρύπτετο σ' αὐτὴ τὴν ἔκτακτη ἐξουσιοδότηση, καταφαίνεται ἀπὸ τὸ «Ψήφισμα Μυστικόν»³, τῆς ἰδίας ἡμερομηνίας, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ἰδία Συνέλευση ἐξουσιοδότησε τὴν Ἐπιτροπὴ αὐτή, «νὰ διαπραγματευθῆ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινπόλει Ἀγγλικοῦ πρέσβεως Κυρίου Κάνιγγ τὸν μεταξὺ τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας σ υ μ β ι β α σ μ ὸ ν μὲ τὸν πλέον ἐπωφελεῖ τρόπον διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ἀνταξίως τῶν μεγάλων του θυσιῶν».

Φανερό, ὅτι τὸ Ἔθνος εἶχε καμφθεῖ, καί, ὑπὸ τὸ κράτος ἀπογοητεύσεως, ἐπιζητοῦσε τὴν παύση τοῦ πολέμου καὶ τὸν συμβιβασμὸ μὲ τὴν Τουρκία.

Τὸ εἶδος τοῦ συμβιβασμοῦ γίνεται φανερό ἀπὸ τὶς Ὁδηγίες, ποὺ ἡ ἰδία Συνέλευση, τὴν ἰδία ἡμερομηνία, 12 Ἀπριλίου 1826, ἔδωσε πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν. Στὴν ὑπὸ στοιχεῖο Ζ Ὁδηγία, ἀναφέρεται ὅτι «Ἐμπορεῖ ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ συγκατατεθῆ διὰ τὴν ὑπεροχὴν (*suzeraineté*) τῆς Πόρτας, εἰς τὸ νὰ πληρώνη εἰς αὐτὴν ἢ ἅπαξ μίαν χρηματικὴν ποσότητα εἰς διαφόρους δόσεις ἢ ἕνα ἐτήσιον φόρον»⁴. Στὶς 14 Ἀπριλίου, ἡ Συνέλευση ἔστειλε ἐπιστολὴν στὸν Κάνιγγ, ὅπου ἀναφέρει τὰ ἐξῆς:

1. Βλ. καὶ τὴν ἀπέλιδα «Διακήρυξις περὶ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου τοῦ Μεσολογγίου»: Μάμουκα, Ε', σ. 9-11.

2. Α. Μάμουκα, τ. Δ', σ. 94.

3. Α. Μάμουκα, τ. Δ', σ. 94 (Ψήφισμα Μυστικόν).

4. Α. Μάμουκα, τ. Δ', σ. 95.

«Θεωροῦντες, πόσον εἶναι ἐναντία εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ εἰς τ' ἀληθινὰ συμφέροντα καὶ τῶν δύο διαμαχομένων ἔθνῶν καὶ σκανδά-λου πρόξενος εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον, ἢ περαιτέρω προέκτασις τοῦ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐξολοθρευτικοῦ Πολέμου... ἐπιθυμοῦντες τὴν καταπανσίν του... παρακαλοῦμεν τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα νὰ μεταχειρισθῆτε ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τὴν εὐνοϊκὴν σας συνέργειαν... νὰ διαπραγματευθῆτε καὶ φέρετε εἰς ἔκβασιν μίαν εἰρήνην, σύμφωνον μὲ τὴν τιμὴν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἀνάλογον μὲ τὰς μεγάλας ὑπὲρ ἐλευθερίας θυσίας του»¹.

Αὐτὰ εἶχαν γίνεαι τότε, καὶ γενικὴ ἦταν ἡ ψυχικὴ συντριβὴ τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους. Καὶ τότε, καθὼς ἦταν ὄλα σιωπηλά, ὑψώθη ἕξαφρα μία φωνή, πὸν δὲν εἶχεν ὑποκύψει στὴ γενικὴ ἀπογοήτευση, ἀλλὰ ἦταν γεμάτη θάρρος καὶ πίστη στὸν ἀγῶνα. Ἡ φωνὴ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου.

Τὴν ἴδια ἡμέρα, 12 Ἀπριλίου 1826, ὑπέβαλε στὴ Συνέλευση τὴν ἱστορικὴ ἀναφορὰ του, διαμαρτυρόμενος γιὰ τὴν Συνέλευση ζητοῦσε συμβιβασμό.

Τὸ κείμενο τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς εἶναι ἀξιοπρόσεκτο, μαρτυρεῖ ὠριμότητα, ἀλλὰ καὶ σὲ ὀρισμένα σημεῖα εἶναι αὐτόχρημα ἀποφθεγματικό. Περιέχει ἀποφθέγματα ἐπιγραμματικά, πὸν ἤμποροῦν νὰ μείνουν ἀθάνατα στὴ μνήμη τοῦ ἔθνους :

«Πρὸς τὴν Γ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων»²

Κύριοι,

Καὶ ὡς ἀπλοῦς πολίτης καὶ ὡς πρωταίτιος τοῦ σημερινοῦ ἀγῶ-νος, χρεωστῶ εἰς τὸ ἔθνος μου, εἰς τὴν οἰκογένειάν μου, εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον νὰ ἐκφράσω παρορησίᾳ τὰ φρονήματά μου εἰς μίαν κρίσιμον περι-στασιν, ἐκ τῆς ὁποίας κρέμαται ἡ μέλλουσα τύχη τῆς Ἑλλάδος.

1. Α. Μάμουκα, τ. Δ', σ. 95.

2. Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγενεσίας, τ. 3ος, σ. 165.

» Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἀποφασίζουσα νὰ ζητήσῃ τὴν μοναδικὴν μεσιτείαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς τυράννους τῆς, παρεκτρέπεται ἀπὸ τὰ ἱερὰ χρέη τῆς καὶ ἀπὸ τὸν πρὸς ὄν ὄρον τῆς συγκροτήσεώς τῆς.

» Ὁ λαός, κύριοι, τοῦ ὁποίου παρρησιάζετε τὸ πρόσωπον, δὲν σᾶς ἔδωκε πληρεξουσιότητα νὰ καταργήσετε τὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἀλλὰ νὰ τὴν στερεώσητε, νὰ τὴν διαιωνίσητε. Ἡ ἱστορία θέλει κρίνει μίαν ἡμέραν ἀδεκάστως τὴν προᾶξιν σας.

» Ἡ Εὐρώπη, κύριοι, ἠσθάνθη τώρα, πλέον παρὰ ποτέ, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀρκετὰ προχωρημένη, διὰ νὰ μὴν ὑποπέσῃ ἐφεξῆς εἰς τὰς ἐναντιότητας τῆς τύχης. Καὶ πῶς γίνεται, οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους, διὰ μιᾶς πράξεως ἀνηκούστου εἰς τὰ χρονικὰ τῶν λαῶν, ν' ἀποδεικνύουσιν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι μόνοι αὐτοὶ δὲν γνωρίζουσιν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν!

» Σᾶς φοβίζει ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου; ἀφιερωθῆτε, ὡς καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων· τὸ στήθος κάθε Ἑλλήνος εἶναι δεύτερον Μεσολόγγι.

» Τὰ μεγάλα ἔθνη καὶ οἱ καλοὶ πατριῶται φαίνονται εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις τῆς πατρίδος των. Δοῦλος εἶναι εὐκόλον νὰ γένη τις, ὅταν θέλῃ· αὐθέντης, εἶναι δύσκολον. Ἐπιθυμοῦμεν εἰρήνην; ἄς τρέξωμεν εἰς τὰ ὄπλα.

» Ἄν, ἐξ ἐναντίας, διὰ λόγους ἀποκρύφους εἰς ἐμέ, ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐπιμένῃ εἰς τὴν προλαβοῦσαν ἀπόφασίν τῆς, κρίνω χρέος μου ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον νὰ διαμαρτυρηθῶ, ὡς καὶ ἤδη διαμαρτύρομαι ἐπισήμως κατ' αὐτῆς, ἐνώπιον τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ ὄλων τῶν λοιπῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ὡς κατὰ μιᾶς πράξεως παρανόμου, ἀντιελληνικῆς καὶ διόλου ἀνταξίας ἐνὸς ἔθνους, τὸ ὁποῖον ὑπεδουλώθη μὲν πολλάκις, πλὴν ποτὲ δὲν ἐσυμβιβάσθη μὲ τοὺς τυράννους του.

» Ἑλλήν, ὅμως, καὶ φίλος ἄδολος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μου, δὲν θέλω λείπει νὰ συναγωνισθῶ μετὰ τῶν λοιπῶν συναδελφῶν μου

καὶ νὰ χύσω καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός μου, ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος. Παρακαλῶ δὲ νὰ μοὶ δοθῇ ἐπίσημον ἀντίγραφον τῆς παρούσης μου διαμαρτυρήσεως.

Μένω μὲ τὸ ἀνήκον σέβας.

Ὁ Πατριώτης

Εἰς Πιάδαν τῆ 12 Ἀπριλίου 1826

Δημήτριος Ὑψηλάντης».

Ἡ φωνὴ ὅμως αὐτὴ ἦταν ἀντίθετη μὲ τὸ κλίμα τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἡ Συνέλευση ἀντέδρασε ἀμέσως. Στὰ πρακτικὰ τῆς ἰδίας ἡμέρας (12 Ἀπριλίου 1826) ἀναφέρεται ὅτι «ἀνεγνώσθη ἀναφορὰ τοῦ κυρίου Δημητρίου Ὑψηλάντου, διὰ τῆς ὁποίας διαμαρτύρεται κ.λπ...»¹

» Ἡ Συνέλευσις ἀποφασίζει, ὅτι, διὰ τὸν αὐθάδη τῆς ἀναφορᾶς ταύτης πρὸς τὴν Συνέλευσιν τρόπον, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης » ἀποκλείεται ἐφεξῆς ἀπὸ κάθε πολιτικὸν δικαίωμα καὶ στρατιωτικὸν ὑπόρρημα. Τὸ παρὸν ψήφισμα νὰ δημοσιευθῇ διὰ τοῦ τύπου».

Καθαίρεση λοιπόν, ἀλλὰ καὶ *capitis diminutio*, καὶ ὑποβιβασμὸς εἰς πολίτην δευτέρας τάξεως, ὑπῆρξεν ἡ κύρωση γιὰ τὴν πατριωτικὴ ἐκείνη χειρονομία τοῦ Ὑψηλάντου.

Ἡ καθαίρεση τοῦ Ὑψηλάντου εἶναι γεγονὸς καταθλιπτικὸ, πού μαρτυρεῖ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πνευμάτων, κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Καὶ ἐὰν καὶ μόνον αὐτὸ τὸ γεγονὸς εἶχε λάβει τότε χώραν, ὡς ἐνδεικτικὸ τῆς διχονοίας, θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ φανερώσει τὸ βαθμὸ τοῦ διχασμοῦ καὶ τῶν ἐθνικῶν κινδύνων πού ἐδημιουργοῦσε.

Ὅπως δὲ τότε, ὁ Ὑψηλάντης ἔμεινε καταδικασμένος στὴ σκιά, στὸ περιθώριο τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, «ἄεργος στοὺς κινδύνους τῆς πατρίδος», ὅπως θὰ γράφει ἀργότερα.

Τέλος, μετὰ ἓνα περίπου ἔτος, τὴν 14 Μαρτίου 1827, ὁ Σουλιώτης στρατηγὸς Κίτσιος Τζαβέλλας, ὑπέβαλε στὴ Συνέλευση τὴν ἀκόλουθη ἀναφορὰ²:

1. Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγενεσίας, τ. 3ος, σ. 175. Βλ. καὶ σ. 166.

2. Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγενεσίας, τ. 3ος, σ. 389.

Πρὸς τὴν σεβ. Ἐθνικὴν Γ' Συνέλευσιν

Ἐν Πιάδι ὁ πρίγκιψ Δημήτριος Ὑψηλάντης, κατὰ τὸ ἐλεύθερον δικαίωμα τοῦ πολίτου, ἀνέφερε τότε εἰς τὴν Συνέλευσιν τὰς περὶ τῶν τρεχόντων δοξασίας του καί, ἐνῶ ἀπεδοκιμάσθη ἡ περὶ τούτων γνώμη του παρὰ τῆς Συνελεύσεως, ἐκολάσθη συγχρόνως καὶ αὐτός, ἀποκλεισθεὶς ἀπὸ κάθε πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν δικαίωμα, μένων κεκλεισμένος μέχρι τοῦδε οὕτως· τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ εἶναι σκληρὸν καὶ ἐπειδὴ διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου ἐμποδίζεται ἡ ἐλευθεριότης τοῦ πολίτου, διὰ τοῦτο ὑπενθυμίζω πρὸς τὴν σεβ. Συνέλευσιν, διὰ νὰ ἤθελε καταλύσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην τότε πράξιν.

Μένω εὐσεβάστως.

Τὴν 14 Μαρτίου 1827

ἐν Ἐρμιόνη

Ὁ εὐπειθὴς πολίτης

Κίτσος Τζαβέλλας

Ὁ στρατηγὸς Κίτσος Τζαβέλλας, πληρεξούσιος τότε τῶν Σουλιωτῶν στὴ Συνέλευση, ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐνδοξότερους ἀρχηγούς. Φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀγνὸς πατριώτης καὶ ἀγωνιστής, εἶχε διακριθεῖ ὅσο ὀλίγοι, καὶ ἐτιμήθη καὶ μετὰ τὸν Ἀγώνα. Ὁ Ὅθων τὸν διόρισε ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ὅταν ὁ Τζαβέλλας ἀπέκρουσε τὸ ἀξίωμα μὲ τὴν δικαιολογία ὅτι ἦταν ἐντελῶς ἀγράμματος, ὁ Ὅθων τοῦ εἶπε ὅτι αὐτὸ δὲν ἔχει σημασία καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ δεχθεῖ. Τὸ γραφικότερο ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ ιδιότης τοῦ ἀγραμμάτου δὲν ἐμπόδισε νὰ γίνῃ ἀργότερα καὶ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας — παρὰ τὴν ἀντίφραση — ἀλλὰ καὶ πρωθυπουργὸς τὸ 1847, ἐπὶ 7 μῆνες.

Ἦταν λοιπὸν ἄνθρωπος μὲ μεγάλο προσωπικὸ κῶρος καὶ μὲ εἰλικρινεῖς καὶ ἀγνὲς ἀρχές ὁ Κίτσος Τζαβέλλας, — καὶ ἔτσι ἐξηγοῦνται καὶ οἱ ὀρθὲς σκέψεις του γιὰ τὰ δικαιώματα (τὴν «ἐλευθεριότητα» ὅπως γράφει ἡ ἀναφορά), τοῦ Ἑλληνος πολίτου, καὶ εἰδικότερα, γιὰ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράζει «τὰς περὶ τῶν τρεχόντων δοξασίας του».

Φυσικά, τὸ κείμενο τῆς ἀναφορᾶς εἶχε συνταχθεῖ διὰ χειρὸς ἄλλου, γραμματισμένου, οἱ ἰδέες ὅμως ἐπήγαζαν ἀπὸ τὴν ἀγνή πρωτοβουλία τοῦ Κίτσου.

Ἡ Συνέλευση αὐτὴ τῆ φορᾶ, ἐφάνη στὴν ἀρχὴ διστακτικὴ: «Ἐνεγνώσθη, γράφουν τὰ πρακτικά, ἀναφορὰ τοῦ στρατηγοῦ Κίτσου Τζαβέλλα, ἐξαιτουμένον ν' ἀκυρωθῇ τὸ Ψήφισμα τὸ ἀποκλείον ἀπὸ τὰ δίκαια τοῦ πολίτου τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην. Καὶ ἔμεινε εἰς σκέψιν»¹, — προσθέτουν τὰ πρακτικά, — δηλαδὴ «ἀνεβλήθη ἡ λῆψις ἀποφάσεως».

Μετὰ τρεῖς ἡμέρες, ἡ Συνέλευση συζήτησε καὶ πάλι, καὶ ἐνέκρινε τώρα τὸ ἀκόλουθο Ψήφισμα²:

«Ἡ Ἐθνικὴ Γ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις

Θεωροῦσα ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθ. Γ' Ψήφισμα τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ διακοπείσης Συνελεύσεως, τῆς 12 Ἀπριλίου 1826, ἔγινεν ἕνεκα πολιτικῶν φρονημάτων, ἀντικειμένων μὲν ἀλλήλοισ, ἀλλ' ἐπίσης πατριωτικῶν, καθ' ὅσον ἀποβλέπει τὸν ἴδιον ἐκάστου τρόπον τοῦ συλλογίζεσθαι,

Ψηφίζει

- α) Τὸ Ψήφισμα Γ' τῆς 12 Ἀπριλίου 1826 ἀκυροῦται καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν.
- β) Ὁ Κύριος Δημήτριος Ὑψηλάντης ἀποκαθίσταται εἰς τὰ δίκαια τοῦ πολίτου, καὶ ἀπολαύει αὐτῶν ἀνεξαιρέτως.
- γ) Τὸ παρὸν ψήφισμα νὰ δημοσιευθῇ διὰ τοῦ τύπου.

Ἐν Ἐρμιόνη τῇ 16 Μαρτίου 1827.»

Τὸ ἀξιοσημεῖωτο σ' αὐτὴ τὴν ἀπόφασιν εἶναι, ὅτι ἡ Συνέλευση ἀναγνωρίζει «τὸν ἴδιον ἐκάστου τρόπον τοῦ συλλο-

1. Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγενεσίας, τ. 3ος, σ. 389 - 392.

2. Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγενεσίας, τ. 3ος, σ. 393.

γί ζ ε σ θ α ι», δηλαδή αναγνωρίζει το άτομικό δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας ἐκφράσεως τῶν στοχασμῶν, ἰδίως ἐπὶ πολιτικῶν θεμάτων. Ἐναγνωρίζει τὸ διάλογο, συγχωρεῖ τὴν ἐκφραση ἀντιθέτου γνώμης, ἀρκεῖ τὰ κίνητρα νὰ εἶναι πατριωτικά. Τίποτε πιὸ δημοκρατικὸ ἀπὸ αὐτὸν τὸ συλλογισμὸ τῆς Συνελεύσεως... Μόνο, ὅτι ἐχρειασθῆ νὰ κατευνασθοῦν τὰ προσωπικὰ πάθη καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ νηφαλιότης, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ σκεφθοῦν μὲ τὸν ὀρθὸ αὐτὸ τρόπο οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀνεξίκακος πάντοτε, ἔσπευσε ν' ἀνταποκριθῆ στὴ χειρονομία αὐτῆ, καὶ ἔγραψε τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Γραμματέα, ποὺ τοῦ εἶχε κοινοποιήσει τὴν ἀπόφαση¹:

Πρὸς τὴν Γραμματεῖαν τῆς Ἐθνικῆς Γ' Συνελεύσεως

Κύριε,

»Μὲ σέβας βαθὺν ἐδέχθην τὴν ὑπ' ἀριθ. 68 πρὸς ἐμὲ εἰδοποίησίν τῆς ἐκ μέρους τῆς σεβαστῆς Συνελεύσεως καὶ ἀνέγνω τὸ περὶ κλειστοῦ ἀντίγραφον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 ψηφίσματος, ἀκυροῦντος τὸ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τῶν 1826 γενόμενον ἐναντίον μου.

»Εἶμαι εὐγνώμων, κύριε, εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ εὐαισθησίαν τῶν πληρεξουσίων· εὐαισθησίαν, λέγω, ἀποδεικνύουσιν τὴν ἀπροσωπώληπτον βάσανον τῶν πατριωτικῶν φρονημάτων μου ἀθῶας ἐκφράσεως, κατὰ τὸ δικαίωμα καθενὸς εἰλικρινοῦς πολίτου, εἰς τὸ νὰ συλλογίζεται ὡς πρὸς τὸν ἴδιόν του τρόπον. Ἡ λύσις δὲ τοῦ δεσμοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος, μὲ λύπην μου ἀπαρηγόρητον, μὲ ἀποκαθίστα ἄεργον εἰς τοὺς κινδύνους τῆς Μητρὸς μας μέχρι τοῦδε, μὲ δίδει ἤδη ὄλην τὴν εὐχάριστον ἀφορμὴν, διὰ νὰ προσφέρω καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός μου εἰς τὸ ἱερὸν θυσιαστήριον τῆς ἀγωνιαίου ἀνεξαρτησίας μας. Ἐγνώρισα δὲ ἤδη, ὅτι δὲν ἠγωνίσθην πρὸς μητριάν, εἰς τὴν ψυχὴν τῆς ὁποίας ἀπέχει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἀπαιτουμένη περίθαλψις τῶν τέκνων.

1. Ἀρχ. Ἑλλ. Παλιγγενεσίας, τ. 3ος, σ. 394. (ὁ Ὑψηλάντης).

» Ἀναφερόμενος δὲ εἰς διερμηνέα ἄξιον τῆς σεβαστῆς Συνελεύσεως, εὐρίσκω τὸ θάρρος εἰς τὴν καλοκάγαθίαν τῆς ψυχῆς σας νὰ σᾶς ἐπιβαρύνω, διὰ νὰ ἐκφράσητε πρὸς αὐτὴν τὸ αἶσθημα τῆς εὐγνωμονούσης ψυχῆς μου καὶ νὰ ὑποβάλητε ὑπὸ τὴν ἀξιοπιστίαν της τὴν εἰς τὸ μέλλον συνήθη καὶ πλέον ἐνθερμον ἀφιέρωσίν μου, καθ' ὅσα ὑποστηρίζουν εἰς τὸν μόνιμον εὐκατῖον σκοπὸν τῆς πολυετοῦς ἤδη πάλης μας κατὰ τοῦ ἀρπακτῆρος τῶν δικαιωμάτων μας. Ἀπομακρύνονται ἤδη ἀπὸ τὴν καρδίαν μου ὅλοι οἱ πόνοι τῶν σφενδονισμάτων, ὅσα ἐπεσώρευσεν ἀλλεπάλληλα ἡ βάσκανος μοῖρα.

Μένω.

Ὁ πρόθυμος πατριώτης

Τῆ 19 Μαρτίου 1827 ἐκ Ναυπλίου

Δημήτριος Ὑψηλάντης»

Ἔτσι ἔληξε τὸ ἐπεισόδιο αὐτό, μὲ τὴν ἐξιστόρηση τοῦ ὁποίου ἠθέλησα νὰ σᾶς ἀπασχολήσω.

* * *

Ἡ φνισιογνωμία τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἀνέκνυε μέσα ἀπὸ τὴ διχόνοια, ὡς σύμβολο τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ὁμονοίας. Ὁ συμβολισμὸς αὐτὸς εἶναι δημιούργημα ἔμμεσο τῶν ἀντιφάσεων πὺν παρουσιάζει ἡ ἱστορία τοῦ μεγάλου ἀγῶνος μας.

Ἀλλὰ ἀντιφάσεις παρόμοιες παρατηροῦνται στὴν ἱστορία ὄλων τῶν λαῶν. Οἱ πρωτεργάτες τῶν μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ἐξεγέρσεων, τῶν κινήματων, τῶν μεταρρυθμίσεων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρέθησαν τυχαίως ἐπικεφαλῆς, εἰς τὴν πρωτοπορία των. Εὐρέθησαν ἐκεῖ ἀκριβῶς ἐπειδὴ συνεκέντρωναν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἡγετῶν, πὺν εἶναι κυρίως ἡ ἰσχυρὴ θέληση, ἡ ἀποφασιστικότης, ἡ εὐφροσύνη, καὶ τέλος μία δέσμη ἀπὸ ἄλλα ἡγετικὰ χαρίσματα.

Ἀλλὰ ὅσον ἰσχυρότερη προσωπικότητα διαθέτει κανεὶς, τόσο δυσκολώτερα συμβιβάζεται μὲ τοὺς διαφωνοῦντας. Ἔτσι, στὴν διαδρομὴ καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν μεγάλων ἱστορικῶν κινήσεων, οἱ ἡγετικὲς προσωπικότητες μοιραίως συγκρούονται μεταξύ των καὶ φθάνουν σὲ οὐτότητα καὶ ἀκρότητα. Δὲν ἤμποροῦσε νὰ συμβεῖ διαφορετικὰ καὶ

κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος. Οἱ κορυφαῖοι τοῦ Ἀγῶνος συνεκρούσθησαν μεταξύ των μέχρι σημείου ὥστε νὰ θέσουν σὲ κίνδυνον τὸ Γένος. Εἶναι ὅμως ἐπίσης χαρακτηριστικὸ ὅτι, ὅταν ἔφθαναν στὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ, οἱ διαφωνίες ὑποχωροῦσαν καὶ ἐπῆρχετο ἡ ἐνότης, ἡ φιλοπατρία, ἡ θυσία ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε, αὐτὲς οἱ ἀντιφάσεις στὴν ἱστορία τῶν λαῶν, δὲν πρέπει νὰ διαταράσσουν τὴν κρίσιν μας. Ἐὰν προσέξουμε περισσότερο, θὰ ἰδοῦμε ὅτι αὐτὲς οἱ ἀντιφάσεις ἔχουν ἓνα νόημα βαθύτερον ἀπὸ ὅ,τι παρουσιάζει ἡ ἐπιφάνεια. Ἐὰν ἀναζητήσουμε αὐτὸ τὸ νόημα, ἐὰν τὸ ἀνακαλύψουμε καὶ ἐννοήσουμε τὴ μυστικὴ σημασίαν του, τότε θ' ἀγαπήσουμε ἀκόμη περισσότερον τὴν ἱστορίαν, διότι μόνον μὲ αὐτὲς τὶς ἀντιφάσεις ὀλοκληρῶνεται ἡ ἐκδήλωση καὶ ἡ ἀπεικόνισιν τῶν ἱστορικῶν φυσιογνωμιῶν.

Τελειῶν, λοιπὸν, μὲ τὴν παρατήρησιν, ὅτι καὶ ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, πὸν τόσο συχνὰ τονίζουμε τὶς ἀντιφάσεις πὸν παρουσιάζει ἡ ἱστορία μας, ὀφειλόμενες στὴν συνύπαρξιν ἀρετῶν καὶ ἐλαττωμάτων στὴ φυλὴν μας, πρέπει ν' ἀντλοῦμε ἀπ' αὐτὲς συμπεράσματα χρήσιμα γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς πολιτείας τῶν μεγάλων καὶ ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα. Πρέπει νὰ ἐρμηνεύουμε αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις, μὲ τὸν τρόπον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον υἰοθέτησε ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσιν τὸ 1827, ὅταν ἀπεφάσισε, μὲ νηφαλιότητα, ν' ἀποκαταστήσει τὸν ἀδικημένον Δημήτριον Ὑψηλάντη: ὅτι δηλαδὴ, ὅλες ἐκεῖνες οἱ διαφωνίες καὶ συγκρούσεις εἶχαν ὡς ρίζαν, «τὸν ἴδιον ἐκάστου τὸν τρόπον τοῦ συλλογίζεσθαι, ἕνεκα πολιτικῶν φρονημάτων, ἀντικειμένων μὲν ἀλλήλοισι, ἀλλὰ ἐπίσης πατριωτικῶν»... Αὐτὴ ἡ διατύπωση τῆς Συνελεύσεως τοῦ 1827 εἶναι καὶ ἡ νηφαλία, ἀντικειμενικὴ, φιλελεύθερη καὶ ἱστορικὰ δικαιωμένη ἀντιμετώπισιν τῶν ἀντιφάσεων τῆς ἱστορίας μας, — καὶ αὐτὴ ὀδηγεῖ στὸ αἰώνιον δίδαγμα, αἰετοτε χρήσιμον στὸ ἔθνος μας: ὅτι μόνον ἡ ἐνότης καὶ ἡ ὁμόνοια σώζει!